

ponevadž už i Rím zaslúžilých našich mužov sebe všima. A toto bolo pre nás neočakávané. Keď si už teda raz na tú hodnosť povýšený, nože sa teda primlúvaj za Slovanov u najsvätejšieho otca, aby i nás už prijal do kráľovstva svojeho.

Ešte nečo o tretej osobe. Sem patria mnohí, k. p. Ondriško Radlinský, ktorý svojou slávo-čtivou sebeckou nemúdrou taktikou celú záležitosť nádejného Spolku sv. Vojtecha špatne kompromitoval. Následkom jeho nemúdrych článkov v Cyrillo-Methode bez nášho porozumenia uverejnených, primas dal velice neprajnú odpoveď písebnú na našu petíciu, zjavne pohaniť nemierne a prepjaté počínanie Radlinského v záležitosti tejto, a radiv nám, aby sme sa ku Spolku sv. štefanskému⁶ pripojili, ktorému nariadiť chce, aby sa on (svätoštefanský spolok) o vydávanie slovenských katolíckych spisov postaral. Následkom tejto nepríznivej odpovede primasovej Lopusný a Klempa⁷ — hlavní matadóri — nás opustili, namrzení už i tým, že ich Radlinský v podpise pod programom v „Cyrillo-Methode“ uverejnenom svojej správcovskej hodnosti seba osobovanej nemúdro subordinoval. On, pravda, teraz Lopusného a Klempu zradcami menuje, ale že sa tak stalo, on sám zapríčinil. V tomto veci položení Radlinský chcel všetké naše akta biskupovi Moysesovi poslať a prosiť ho, aby on ten spolok v Banskej Bystrici založil; od čeho sme ho ale odhovorili a tú radu mu dali, aby sa on najprv pre svoje hlúpe tláchaniny pred primasom ospravedlniť snažil a potom, aby sa mu dŕžané Memorandum zo strany výboru písalo a na povolenie žiadaného Spolku sv. Vojtecha doliehalo. Toto poslednie Memorandum já som vypracoval, ale latinsky zase tej hlúposti sa dopustil, že nedal som Memorandum kroz cudzú ruku prepísať, lež on ho sám prepísal so svojou vlastnou rukou. Primasovi alioquin nenávidenou. Na memorandum toho primas nám nedal ešte žiadnej odpovede, ale čujeme, žeby už bol náchylný spolok ten nám povoliť, keby sme iného muža na čele mali. Radlinský ale nedá seba povedať, už sme sa mu dost, i Viktorin i já, natrúbili, on ale hotový bol nás z nestálosti obviňovať atď. Slyšíme, že je už primas odhodlaný spolok ten povoliť, ale nie v Pešti, lež dakde indej, k. p. v Trnave. Čo z toho vypáli, uvidíme.

Iného ti nemám čo písať. Jestli sa ten Vojtech nepodari, potom sa budeme starať o založení „Národného domu“,⁸ dobre by bolo, keby vo feriach na pár dní k nám prišiel, aby sme sa s tebou poradiť a zabaviť mohli. Zdel nám tvój úsudok o našej „Concordii“, ale nebuď prisnym literkárom, bo vtedy, viem, bys nás hrozne pre daktoré chyby gramatické a pravopisné vymydli. Druhý raz nám to snadnejšie pôjde. Dobre sa maj a nezabudni na nás!

J. Palárik

49

Úvaha J. D. Makovického „Jakými závodmi poistilo by sa krajom tatranským výživa taká, aby úbohí Slováci neboli nútení z väčšieho dielu chlieb svoj v cudzine žobrotou vydobývať?“

⁶ Spolok sv. Štefana bol založený roku 1847 ako literárna spoločnosť na vydávanie kníh. Neskoršie vydával aj časopisy, napr. Katolícke noviny.

⁷ Fr. Lopusný (1813—1874), veľkoveradínsky kanonik. — Šimon Klempa (1811—1904), katolícky kňaz, vydavateľ Katolíckych novín v päťdesiatych rokoch 19. stor.

⁸ Išlo o stredisko katolíckych Slovákov v Pešti.

J. D. Makovický (1818–1884), najprv učiteľ v Liptovskom Mikuláši, potom evanjelický farár v Ružomberku, zúčastnil sa súbehu vypísaného KN v dôsledku úvah Jána Palárika a iných, hľadajúcich príčiny a pramene zaostalosti slovenského ľudu. V odmenenej rozprave, uverejnenej v CM, roč. IX, č. 2, str. 3–8 z 2. januára 1858 J. D. Makovický, skúmajúc z obmedzeného triedneho hľadiska príslušníka slovenskej maloburžoázie a jej potrieb slovenský národný život a jeho vývin, zisťoval, že príčinami duchovnej a hmotnej biedy slovenského ľudu sú predovšetkým biedne zriadené školy, zle platení, a preto v núdzných pomeroch žijúci učitelia, nedostatok národnej literatúry, nepravá vzdelanosť, nerozvité časopisectvo a kníhkupecké podnikanie, neprajnosť sveta, nedostatok kupectva a priemyslu, prílišné pitie pálenky. Makovický vo svojich náhľadoch a kritike bol teda značne závislý ešte od štúrovského ponímania slovenského národného života a nevidel korene jeho zaostávania a nedostatkov na základe hlbšej analýzy v skutočných príčinách, akými boli napr. veľmi pomalé odstraňovanie zvyškov feudalizmu, nedostatok kapitalistického podnikania a pod. Nápravu vidí Makovický predovšetkým v zriaďovaní škôl a v rozvoji vzdelanosti a obchodu. Makovický vrátil sa k nadhodenej problematike v ďalšej úvahe, ktorú uverejňujeme. Navrhuje zriadiť národný výbor, ktorý by mal na starosti potreby národa, organizáciu plánovitého vysťahovalectva Slovákov na Dolnú zem, založenie hospodárskeho spolku pre pozdvihnutie roľníctva pod Tatrami, zriadenie remeselníckych základín, zakladanie priemyslu a zveľadenie národných a priemyselných škôl. Hoci sa Makovický podstatnejšie priblížil k sociálnej a ekonomickej problematike slovenskej, jednako jeho názory a návrhy nie sú domyslené a nezodpovedajú potrebám Slovenska v danej situácii.

I tak, kto že má pečovať v lone Tatier o to, aby ubohí Slováci neboli nútení biednym, nevýdatným spôsobom chlieb svoj v cudzine si vydobývať? O to by mal pečovať:

Národný výbor, ktorý by bdel nad potrebami národa. Národný výbor? usmeje sa nepriateľ a neprajník náš, hovoriac, kde že máte spojidlo národné, ktoré by tenže výbor utvorilo? Kde že máte vysoko postavených a súcich mužov na to? No, už jakokoľvek, len sa nesmej z biedy našej, ale radšej žchnaj a chváľ namáhanie i vôľu našu, lebo len zlostník sa zo psoty smeje. — Pravda síce, nemáme spojidla národného, ktoré by nám bolo ohnivým stĺpom vo tmách našich; pravda, nemáme mecenášov, ktorí by kroky naše podporovali, pravda, že nemáme ohniska, pri jehož vatre by sme sa zohrievali; pravda, že nemáme srdca, t. j. ústredného mesta, skrze nej by krv národnia prebiehala, — avšak máme mužov v cirkvi vysoko postavených, máme mužov na to súcich, máme verných národovcov v kňazstve i učiteľstve a mešťanstvo. Z týchto by sa mal utvoriť výbor onen, nemajúci na zreteli odchýlnosti náboženské, lež jedine dobro, šťastie a blaho národa. Istá vec, že by sa veru na čelo takého výboru musel postaviť nejaký vysokopostavenec, lebo na nás nízkopostavenecov, a čo by naše zámery od zlata čistejšie boli, čo by sme šlechtnými úmyslami všetko prekonali a krv našu na zveľatok národa obetovali, na naše slovo nízkopostavených nik nič nedá. Nesnadný

síce úkol, nájsť muža, jenž by sa za povrhel sveta, totiž za Slovač, zaujal, jenžby naproti mocnému prúdu protislovenskému plával, jenžby sa musel opásat trpezlivosťou a nedotknuteľnosťou naproti šípom do neho namiereným, ničmenej ale, „má Bôh cesty zo všetkých ciest a prostriedkov tisíc“, i nám pomôže a preukáže muža, ktorý by sa už raz naozaj za národ náš zaujal, ktorý by, opustiac svet a jeho radovánky, jedine národu opustenému slovenskému na službu sa posvätil. Ani sa nenazdáme, v ktorom drieme túžba naša a len čaká na príhodný čas i príležitosť, aby sa ukázala vo svojej jasnote, aby sa preukázalo to, že i vec opovrhnutá, ale spravедlivá svojich hrdinov a zastavateľov má, a že, čo je u sveta sprostáctvom, to je Boha múdrosťou.

Že by vys. vláda výbor odobrila, potvrdila, o tom najmenej nepochybujem, lebo toho sme všetci presvedčenia, že vys. vláda vždy tak ide, aby národom pod jej berlou žijúcim „dobro“ bolo, že sa teší z blahobytu obecného, že je ona na to, aby potrebám národným pomáhala, dobre vediac, že blahobyt národov je dobrobytom jej. Takýto tedy vys. vládou vďačne potvrdený výbor, preukazoval by nemalú službu nielen národu, lež i samej vys. vláde, poneváč by ju z času na čas o potrebe národnej tej rebo onej upovedomil, poneváč by jej predostrel v skutočnej barve záležitosti slovenského národa, a síce záležitosti nutné, uskutočniť sa mohúce, nepreľhané, neprepiaťe. Tento výbor po celom Slovensku rozvetvený, bdel by jako anjel strážca nad Slovenskom, mal by svoj „samostatný časopis“, skrze ktorý by všestranne pôsobil, na všetko dozeral, dobré napomáhal, zlé karhal, o potrebách národa by sa dozvedal, rany odokryval, lieky pripravoval atď. Menovite by tenže výbor obracal zreteľ svoj:

1. *Aby sa ľud náš z času na čas vystahoval.* Škúposť pôdy, ako sme už podotkli, nevyživí obyvateľstvo na Slovensku, ba pochybujem, že by aj po zdvihnutí hospodárstva, po nastalých hospodárskych opravách, vyživíť mohla. Teraz ku pr. žije na jednej štvor. míle v Liptove 1840, v Oravsko-Turčianskej stolici 1995, vo Zvolenskej 1963 duší. Keď ale od ornej zeme odlúčíme velikánske naše vrchy, doliny, tedy je div divový, jakým činom predca tak môže žiť ľud náš z tej piade zame, jako žije? Aby tedy ľud náš, ktorý pri svojej chudobe velikú plodnosť dokazuje, nemusel toľme biednym spôsobom chlieb si vydobývať v cudzine, cieľu primeraná vec by bola, aby sa z času na čas vystehoval. A kam? Kamže inde, nežli buď na „dolniu zem“ v Uhorsku, buď do Ruska, kde ohromné stepy úhorom ležia, buď aj do Siberska, kam by sa niekoľko miliónov vystehovalcov spratalo, a predsa by ešte rajských zemí vždy prázdnych ostávalo. Nerozumieme však Sibír večným snehom pokrytú, ani Kamčatku, nie, lež kraje s Čínou hraničiace, kde sú kraje krásne, teplé, všelikú živnosť, a síce v hojnosti, podávajúce. Ale, či by sa ľud náš dal na vystehovanie? Myslím, že áno! Hovorí sa síce, že jako vták bez povetrnej priestory a jako ryba bez volnej vody by nemohla žiť, tak Slovák bez svojich vrchov. Áno, rád vidí Slovák svoje grúne, svoje skalisté balvany, ručaje, poľany a nedovšetko svoju rodnú chatrč, chalupu. Čoby jako dobre bolo inde, doma mu je i pri psote najlepšie. Túži on, idúc do sveta za grošom, túži po svojich horách tak, jako túži jelen po zelenej paši a hornom ručaji, čiže horskej bystrine, túži a vzdychá za svojimi a modlí sa za nich, aby sa jim „dobro“ vodilo, aby jich zdravých pri živote našiel. Ba tak je milý Slovákovi domov, že odchádzajúci šuhaj „na vojnu“ odberá sa od nemých chalupy stien, od stajne a stodoly, od rolí a zahrady i od svojeho statku, roniac pritom slzy až do zájdenia sa. Či tento Slovák, ktorý tak lopotne a mozolne svoj chlieb vydobýva, že kosí trávu a obilia vo vrchoch príkrych, strmých a s nebezpečím života sváza dolu do dolín seno i obilia, či sa tento Slovák vystehuje inam? Áno, tak myslím, vystehuje sa na „dobrý spôsob“. Musel by onen národný výbor vyprostredkovať najprv istú zem, istý kraj, — musel by ľud náš poučiť,

že sa i tam dá žiť tak, jako aj tu, alebo lepšie, ľahšie, že i tam môže tie obyčaje, zvyky zachovávať jakokoli aj tu, že tou istou rečou, v tom istom náboženstve, ktoré má, môže a bude oslavovovať Boha i prosiť ho za všelijaký dar, musel by vymôcť dovolenie od vys. vlády, musel by ho opatriť cestou a nadovšetko o peňažitú výpravu pečovať, lebo bez peňazí nikde nič. Biedny ľud je každej vláde len na obťaž, na farchu, preto by aj vys. vláda naša dľa svojej laskavosti vďačne ľudu nášmu, keby sa toho potreba videla, ku „riadnemu“ vystehovaniu pomáhala. ponevác by tak i ľudu dobre urobila, i sebe farchu oblahčila.

Terajšie vystehovanie rodín len na verim boha nestojí nič. Vynde von z dediny, popredajúc svoj „úžitok“, voslep. Príde do zaslúbenej „dolnej zeme“, za malý peniaz málo poľa kúpi a do začiatku hospodárstva mu sotva čo zvýši. A toto sú hľa potom žobráci, nemajúci iba svoje ruky, dokiaľ jim zdravie slúži, ktoré jich na krátky čas pred konečným hladom zachovávajú. A tomuto zlému by taký výbor predišiel, vypraviac vystehovalcov poriadne do nového domova. Zrak svoj by onen výbor obracal po:

2. *Na pozdvihnutie roľníctva pod Tatrami.* Trebárs by sa roľníctvo netušeným spôsobom u nás zvelebilo, predca by nevyživilo celé obyvateľstvo, avšak zveličené hospodárstvo otvorilo by istý prameň majetku, takže by sa zbožia (obilie) o mnoho menej, nežli teraz, z iných strán privážalo. Že by sa ale roľníctvo pozdvihnúť mohlo, že by náš roľník neúrodnej, skúpej zemi a studenému podnebiu o mnoho výdatnejšiu úrodu vynútiť mohol, to stojí, to je vec istá. Ale jakým spôsobom sa k tomu prichytiť? Onen výbor by vyprostredkoval u vys. vlády dovolenie na **S p o l o k h o s p o d á r s k y m e d z i S l o v á k m i** a zriadil by ho tak, jako sa sluší a svedčí, i jako potreba pre Slovensko vyhľadáva. Vydával by hospodárske noviny alebo by skrze svojich faktorov odporúčal české p. dr. Kodymom¹ výborne redigované, usporiadal by čo rok v inej stolici výstavu hospodárskych strojov, plodín, statku atď., určil by, dľa síl, odmeny pri výstavách, vzal by do svojej opatery štepárstvo, aby sa raz už holé, neúrodné, mnoho sto a sto jutár obsahujúce stráne ovocným stromovým alebo aj divým posadili, ošatili; stál by na tom, aby sa hospodárske opravy do skutočnosti uvádzali, vždy však s vyskúsenou skúsenosťou a s primeraným ohľadom na Slovensko, dal by si záležať na tom, aby sa nekde v sriedku Slovenska hospodárska škola so vzorným hospodárstvom založila, do nej by roľnícki synovia snadný prístup mali. A že u nás opráv hospodárskych treba, to veru nik neodškriepi. Robí sa v poli, na lúkach i doma tak, jako za starého sveta sa robilo. Potrebu takéhoto spolku cíti jedenkaždý precitlivejší Slovák a túži po ňom, jako hriešnik po zmlovaní, túži, len keby niekdo začal. Slovenské noviny vo Viedni kofkoráz poukázali na zvrchovanú potrebu takého spolku, ale hlucho, pusto, nemo ešte v národe našom. Voľako sa nemôže rozkývať, rozhladiť, trebárs svet vo svetle stojí. Tak mocne, tak tuho kráča hospodársky priemysel svetom, toľko nových vynálezov a vynálezov užitočných, dobrých, toľko poľahčenie sa vymyslelo v hospodárstve a Slovák nič a nič, len si drieme, len spí, len si nedôveruje, jako keby práva na novoty nemal, jako keby bol odsúdený večne v starobe dávnovekej ostávať, hniť. Áno, Slovák nerád sa lúči so starootevským, lež rozlúči sa, nech len úžitok, osoh novoty v oči padne. A národný výbor, utvoriac spolok hospodársky, mohol by celý národ, jednak pomocou jednotlivých faktorov, jednak pomocou Novín, k opravám hospodárskym doviesť. Inácej porady neviem, a čo by aj bola nejaká iná porada, jestliže sa na základe spolku hospodárskeho zakladať nebude, tedy dľa nej všetko len zdĺhavé, ťarbavé pôjde, ponevác exempla trahunt.

¹ Ide o Hospodárske noviny, časopis c. k. vlastenecké hospodárske spoločnosti české a jejich filiálních spolků, vydávaný od roku 1854 raz týždenne. Ich redaktorom bol dr. Kodym.

Tenže výbor by pôsobil po

3. *Na pozdvihnutí remesiel.* Idú síce naši šuhajci, naučiac sa remeslo, na vandrovku, lež nie každý ide ku prameňu, z nehož by sa pramenitej vody napil; mnohí sa tára kade tade po nepatrných kútoch, nazdávajúc sa, že je vandrovka vandrovkou, keď čím ďalej od domu odíde a keď za tých pár rokov v svete pretára. Nie tak; vandroje ten múdre, ktorý nebehajúc z Kocúrkuva do Kocúrkuva, ale u výborného majstra svoje remeslo za dlhší čas piliňuje, ktorý sa do veľkých miest má, s pevným však predsavzatím, že sa mravne nepokazí — a hľadá nie len, aby sa v svojom remesle zdokonalil, aby sa s pokrokom svojeho remesla oboznámil, lež aj inými, vo veľkom meste na porúdzi stojacími prostriedkami svojho ducha osvietil, vzdelal, obohatil, tedy namiesto toho, aby v nedelňu a v pondelok darobníkoval alebo hrdlo prelieval, zabáva sa čítaním užitočných kníh, ide do spolku, v ňomž by sa niečo pekného naučil, dá pozor na beh sveta, navštívi aj všelijaké zbierky, jako ku pr. obrazárne, pitevné muzeum, zbierky starožitnín, zbierky umeleckých výrobkov, neopominie groš svoj na obozrenie všelijakých výstav vynaložiť, slovom, pripraví sa tak, aby, keď sa na Slovensku osadí, o pár rokov on sám rovnomieru držal. Robili to naši šuhajci takto síce, ale, tých je náramne málo; veľiká väčšina len po starom vandrovala, a tak, prišedšia zo sveta, nevediacia s riekou času plávať, za mladí, o pár rokov po svojom navrátení sa, zostarila, nezahospodária si na staré, pozdnie časy ničoho, biedne živori, klatbu na časy uvaľujúc. Toto však len mimochodom rečeno. Onen výbor založil by „*remeselnické základy*“ alebo „*záložné kasý*“, nimiž by jednotlivým, poriadneho, mravného života a usilovným remeselníkom pomáhal, založil by periodický spis priemyslový, alebo by skrze svojich faktorov možno odporúčal *Posla z Prahy*, znamenite p. Belákom redigovaného,² ktorý totiž celú svoju silu i lásku pozdvihnutiu remesiel atď., venuje, napomínal by remeselníctvo, aby spoločnými silami pracovalo, ukazujúc, že len tak možno v terajšom čase niečo vykonať, založil by v hlavnom meste každej stolice spolok, ktorý by šuhajcov na remeslo odhodlaných, menovite siroty, jestližeby sa pri nich duševné dary spozorovali, do veľkých miest ku poriadnym majstrom dával, a tam by skrze svojich ľudí na jich držanie sa dohliadal, jako aj buď šatstvom, buď peniazmi pomáhal a domov sa navrátiť do začiatku dľa malého úroku istiny požíčieval. Ba aj na to by zreteľ svoj obrátil onen výbor, že by remeslá, ešte na Slovensku len po rúžnu sa nachodiacie mladíkom odporúčal, aby totiž to, čo sa v cudzine vyrába, doma vyrobiť sa mohlo.

Náš národ je spôsobilý do všetkého a tak i do remesiel, len jich pozdvihnúť. Prečo by sa tokárstvo na Hačave³ nemohlo v dokonalosti povzniesť? Prečo by beharovské husličky, fajky bukovianky nemohli z veku detinskosti pokročiť? Ba mohol by sa slovenský výrobok zdokonaliť, len mu námeru dať, len ho podporovať, len mu ukázať cesty, po ktorých by kráčať. Mnoho remeselníckych výrobkov priváza sa na Slovensko z ďalekých svetových miest, čo by ale prestať mohlo, keby naši remeselníci s duchom času alebo radšej s módou kráčať, a celou mocou ducha i tela na remeslo svoje sa dávali.

Úlohou národného výboru by bolo po

4. *Pozdvihnutie alebo radšej založenie priemyslu vo veľkom.* Ja som síce nie zastavateľ fabrík, ponevác v nich telo i duch delníkov krpacie sa, hovädí sa, níží sa, a nech sa odpredaj výrobkov buď skrze vojnu, buď inými nehodami najmenej zarazí, zastane, hneď sú delníci najväčšej biede a psote vystavení, nemajúci žiadneho výdelku. Mohlo

² Bol vydávaný od roku 1857 a zastavený roku 1861. Redaktorom bol Václav Belák.

³ Gemerská obec v okr. Rožňava.

by sa síce tomuto zlému odpomôcť, keby podnikatelia boli ľuďmi, keďby totiž srdce mali na pravom mieste. Mohlo by sa, hovorím, odpomôcť, keby podnikateľ založil pri fabrike „robotnícku kassu“,⁴ do nejž by každý robotník týdenne nutným spôsobom zo svojej pláce (mzdy) na čas buď nemoce, buď hladu, buď staroby odložil musel s tým doložením, že mu od týchto vkladov isté úroky rásť budú a že je i sama istina dostatočne zabezpečená; keby podnikateľ založil školu pre dietky delnícke, alebo aspoň na tom bol, aby školu buď dedinskú, buď meštiansku, jestli sa fabrika tam nachádza, nutne navštevovať museli, keby príbytky pre robotnícke rodiny boli zdravé a k tomu i plat slušný. Avšak takáto ľudskosť málo pri ktorej továrni stanuje, zväčša sú delníci sami na seba zanechaní, v opilstve, v biede telesnej i duševnej živoriaci. Čože ale robiť, keď je inakšie nie? Trebárs továrne majú svoju zľú stránku, predsa sa jim dobrá odprieť nemôže. A krom toho, ktože zastaví tok času? Kto sa rieke priemyslu oproti postaví? Veru nik; zachvacuje on svojou neodolateľnou mocou všetko a čo sa mu protiví, to miazdi nemilosrdne, to drví jako mlynský kameň zrno.

Národný výbor uspôsobil by dokonalý alebo aspoň možný opis celého Slovenska z ohľadu prírodných darov, aby sa vedelo, kde, na ktorej strane priemysel s dobrým prospechom osadiť sa a konať môže. Ukázal by, že sa tam a tam bane na krásny mramor otvoriť, tam beloba hotoviť, tu kamenné uhlie dobývať, tam plátnokáčstvo alebo súkenníctvo provodiť dá a môže, slovom, šiel by na ruku majetným, na Slovensku sa ubytovať chcúcejím podnikateľom, najmä ale národným Čechom,⁵ ktorí i lásku braterskú k nám majú i reč našu tak, jako svoju rozumejú. Usporiadal by tenže výbor po predchádzajúcom vládnom povolení spolky účastinárske s neveľkými, nám primeranými vkladami, dal by vyučiť šuhajov nektorých v technických vedách skumne (theoretične), iných zase vo fabrikách výkonne (praktične), aby potom, keďby sa nejaké podujatie založilo, naša svojeť tam vývodila a všetko svedomite, obozretne ku cti a k osobu národa spravovala. Uviedol by tenže výbor nový ruch do terajšieho nevýdatného priemyslu, zveličil by ho, tu radou, tam skutkom.

Len praktického rozumu, len náležitý rozhľad do prírody božej a — odokryjú sa poklady v Tatrách dosiaľ Slovákom neznáme, ba oživí sa i skaly mrtvé, keď sa k nim zblíži rozum a ruka obratná, ruka však nekalabná⁶ nech sa nepriberá, lebo, jako inde nerozum zle pochodil, tak by sa mu i tu vodilo.

Za cieľ svojho všestranného účinkovania položil by si národný výbor, aby

5. *Pozdvihnul kupectvo*, a to síce vo všetkých jeho odvetviach. Na Slovensku veľmi málo spoločných kupectví vidíme, mimo Židov, ktorí si od dávna osvojili výpoved: spojenými silami sa mnoho vykonať dá. Slováč ale len o samote kupčí, a preto nejde mu tak, jako by mu malo ísť, lebo viac rúk verných viac urobí, viac očí dozeravých viac vidí, viac rozumov premýšľajúcich viac vyhúta. Ba tak sa vidí trudnej myslí našej, že jestli kupectvo z rúk Slovákových do rúk židovských tak prechádzať bude, jako teraz prechádza, že o niekoľko rokov len kde tu bude trčať kupec Slováč. Už teraz ohromnú väčšinu kupectva prevzal žid; — kupčí on s drevom na Váhu, s bryndzou, kožami a kožkami, s plátnom, rascou, horcom, vlnou, pálenkou, vínom, octom, so strižným a zámorským (Colonial Ware) tovarom; on podujíma veľké špekulácie, medzi iným podujíma štrkovanie ciest, stavanie mostov, štátnych budovísk, on má výhradne v rukách svojich všetky krčmy a hostince na Slovensku, len on výnde s osohom v prenajatých panstvách (árendách), on už i kúpele, mýta podujíma, slovom; nielo

⁴ Ide o svojpomocnú ustanovizeň, zneužívanú často kapitalistickými podnikateľmi.

⁵ Autor má na mysli tých Čechov, ktorí sa neexponovali pre Bachov režim na Slovensku.

⁶ Ide o veľkého českého prírodopýtea Jana Ev. Purkyně.

obchodu, v ňomž by žid nebol. Prečo to Slovák nerobí? Voľakedy Slovák vo všetkom tom bol, ale sa dal pomaly skrže žida vytisnúť. A prečo sa dal vytisnúť? Preto, pretože Slovák nenie tak vytrvalý, ako žid, nenie spokojný s tak malým zárobkom, prosperom ako žid, ktorý hovorí: častý groš, väčší groš, t. j. čím viac raz obráti do roka istinu, trebárs i s malým osohom, tým väčší zárobok; — nenie tak podujímavý ako žid, nevie si tak vyrátať ako žid, nenie tak pružný v dopisoch ako žid, ktorý o pár dní prv poštou zvie, ako čo sa vo svete špekulujúcom robí, ako ktorý tovar stojí, nežli sa to Slovák z viedenských novín dočíta, nevie spády vo veľkých mestách, kde, v ktorom kúte by lacnejší tovar dostal, ako to robí žid, nechápe tak chytré okolnosti času, ako žid, nevie sa tak ľahko, rýchle odhodlať ku tomu lebo onomu podujítku, ako žid. Nieto tedy divu, že židia Slovákov v kupectve napredujú, že jim z rúk výnosné zárobky jeden za druhým berú, lebo si ani práce, ani ustávania, ani poklonkovania nesťažujú, neľutujú. My to síce židom za zlé mať nemôžeme, lebo žijú ako môžu, ako sa jim dá, avšak keby ten zvyšok z kupectva bol v rukách národa, skrže to by národ bol náchylnejší ku vzdelanosti a osvete, lebo by mal odkiaľ slovesnosť napomáhať.

Trebárs je toto „smutná nota“, ničmenej Slovák, keby mal jakú takú spolkovitosť a — spolieiac sa ku cieľom kupeckým, keby mal prísnosť v zapisovaní príjmu a výdavku, keby mal jakú takú vonkajšiu pohnútku k obchodu, pevne verím, žeby pred jeho obchodom židia umlknúť museli, čo nektoré, slovenských kupcov príklady radostne dosvedčujú. A ku spolkovitosti by onen výbor dopomáhal nie len svojim časopisom, lež skrže svojich údov, ukazoval by cestu, po ktorej by Slováci všelijaké podujímky podujímať mohli, aby jeden druhému pomáhali, vospolok sa podporovali, ceny všelijakého tovaru si oznamovali, menovito, mali by precitlivejší kupei na Slovensku do vzájomného dopisovania vstúpiť, tovar, ktorý v kraji ide, si odporúčať, jeden druhému pomáhať. Nado všetko ale vyprosriedkovať by onen výbor filiálnu h y p o t h e k á r n u b a n k u, z nejž by sa poriadnym obchodníkom vypožičiavalo.

Konečne úlohu svoju národný výbor by dovŕšil skrže to, keby zrak svoj obrátil po

6. *Na pozdvihnutie i národných i priemyselných škôl.* Čítajte, drahí bratia Slováci, čo Angličku na nohy pomohlo, a uvidíte, že školy priemyslové. My Slováci, trebárs by nám jakokoľvek dobre veci šli, nikdy toľme nezbohatneme, jako Angličania, lebo mora nemáme, ale si ani nežiadame toľkého zlata, lebo záhuba Angličku jedine z bohatstva povstane. A strany toho, žeby sa národ náš medzi vrchami bydliaei a lepšie sa majúci nekedy pokazil, zmalátnel, aspoň ja najmenej sa nebojím. Nemyslím si ja ale priemyslové školy jedine materializmom rozširujúce, o vyšší let ducha nedbajúce, nie, ale si myslím na dobre zriadených školách národných dali by sa postaviť priemyslové, duchom náboženským vedené a nie do hrubého materializmu zanorujúce školy. A národný výbor by na tom pracoval, aby sa národné školy usporiadali, kde mnoho detí, tam o dvoch, troch učiteľov viac zadovážilo a títo učelia aby o mnoho viac predmetom naukovým vyučovali, nežli sa to dosiaľ na biednych normálnych školách robí. Menovito museli by byť mimo náboženských, predmety priemyslové zastúpené, zvlášte v mestečkách, aby mládež naša, vyndúce zo školy, už pevný základ mala a v nedelných školách na spôsob anglických zriadených, ďalšie sa osvecovala. Hlavné priemyslové školy by boli na celé Slovensko dosť dve, také totiž, jako to v Prahe vidíme, kde sám sloutný dr. Ján Purkyně⁷ správu až do nedávna viedol. Z takýchto škôl vyšeďší mladíci nezakrpneli by, neskrpateľi by viac na duchu, ale svižnou perutou ducha napomáhané, zdvihli by sa nad každodennosť a národu svojmu krajšiu, veselšiu budúcnosť by pripravovali. Áno, veselšiu, lebo dosavadne školy — výjmcu onú opravu, ktorá sa od pár rokov tu i tam v školstve stala — neveselo nášmu národu hrali.